

УДК 378.14:37.013.42

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865/2020-93-9>

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТРАНСВЕРСАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Ведь Тетяна Миколаївна,
аспірант кафедри педагогіки, іноземної філології та перекладу
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця
tetyana.ved@hneu.net
orcid.org/0000-0002-4440-4248

Стаття присвячена проблемі розвитку трансверсальних компетентностей у сучасному суспільстві. Виявлено, що головним завданням освіти є адаптація до змін і забезпечення роботодавців спеціалістами, які зможуть успішно справитися з будь-якими труднощами сучасності. Необхідність виокремлення низки міждисциплінарних компетентностей, що забезпечують трансфер навчання та відповідають вимогам ХХІ століття, визначає актуальність дослідження. Мета статті полягає у виявленні передумов для формування трансверсальних компетентностей у суспільстві. Методологічний складник дослідження базується на комплексі теоретичних методів, таких як аналіз, обґрунтування й узагальнення наукової літератури, порівняння теоретичного матеріалу, метод систематизації отриманих результатів. Визначено, що сучасний освітній процес ґрунтується на засадах суспільства сталого розвитку, головна мета якого є задовольнити потреби сучасності, не ставлячи під загрозу потреби майбутніх поколінь. Концепція освіти для сталого розвитку є принципово новим поглядом на освіту, що ґрунтується на співвідношенні соціально-економічного добробуту з культурними та освітніми традиціями й позитивним ставленням до навколишнього середовища. Щоб сформувати підготовчу систему майбутніх фахівців, виявлено теоретико-методичні підходи, що є актуальними сьогодні. Відповідно до висвітлених аспектів розвитку суспільства, виокремлено синергетичний підхід, системний, діяльнісний і компетентнісний.

Наголошено, що необхідність імплементації трансверсальних компетентностей в освітній процес визначається тим, що вони відповідають швидкому темпу зростання соціально-економічних змін у суспільстві, які можна спостерігати глобально. Відзначено характерні риси трансверсальних компетентностей, які необхідні для їх формування в суспільстві. Доведено, що фахівець, який володіє трансверсальними компетентностями, є спеціалістом інноваційного типу, який може легко пристосуватися до будь-якого виробничого середовища й адаптуватися до змін суспільства. Відповідно до отриманих результатів, виявлено, що передумовами формування трансверсальних компетентностей у суспільстві базуються на принципах постмодернізму в освіті та засадах суспільства сталого розвитку. Серед основних передумов – постмодерністська освіта, навчання протягом усього життя, вимоги суспільства сталого розвитку й соціально-економічні зміни ХХІ століття, що формують нову парадигму навчання. Перспектива дослідження полягає в подальшому використанні теоретичних знань для проведення емпіричного дослідження, пов'язаного зі створенням моделі формування трансверсальних компетентностей у майбутніх менеджерів.

Ключові слова: трансверсальність, постмодернізм в освіті, суспільство сталого розвитку, трансверсальні компетентності, уміння й навички.

THEORETICAL BASIS OF TRANSVERSAL COMPETENCES FORMATION IN MODERN LEVEL OF SOCIETY DEVELOPMENT

Ved Tetiana Mykolaivna,
Postgraduate Student at the Department of Pedagogy, Foreign Philology and Translation

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

tetyana.ved@hneu.net
orcid.org/0000-0002-4440-4248

The article is dedicated to the problem of transversal competence development in modern society. It is defined that the main task of education is an adaptation to changes and providing employers with specialists who can easily face any challenges of modern society. The relevance of the research can be understood by the necessity to select a set of cross-disciplinary competences that provide transfer of learning and insurance that they comply with demands of the 21st century. Purpose of the study is to distinguish factors of transversal competences formation in society. Methodological part of the research consists of the set of theoretical methods such as analysis, synthesis, generalization and comparison of scientific literature and systematization of received results. The article emphasizes on the claim that modern process of education is founded on the ideas of sustainable society purpose of which is to appease to the society needs without jeopardizing needs

of the future generations. Concept of education for sustainable development is essentially new way of world view that exists on the balance between social and economic prosperity with cultural and educational traditions with positive impact on environment. In order to form a training system of future specialists, theoretical and methodological approaches have been identified that are relevant today. In accordance with the highlighted aspects of the development of society, are distinguished such approaches as: synergetic approach, systemic one, activity and competence approach. It is underlined that the necessity of transversal competence implementation into the educational process is defined by the correspondence with rapid growth of social and economic changes in the society that can be observed globally. Main peculiarities of transversal competences that are necessary for their formation in a society are pointed out. It is proved that the person who poses transversal competences is a specialist of innovative character that can easily adapt to any work sphere and any changes in the society. According to the received results, it is found out that factors for transversal competences formation in society are based on the principles of postmodern education and peculiarities of the sustainable society. Among main factors we can point out postmodern education, long live learning, directives of sustainable society and social and economic changes of the 21st century that form new paradigm of education. Future studies can be continued by applying theoretical knowledge in empirical research connected with the creating the model of transversal competence formation.

Key words: transversality, postmodernism in education, sustainable society development, transversal competences, skills and abilities.

Вступ

Сучасний стан суспільства й загалом світу характеризується процесами глобалізації та модернізації. Соціально-економічні зміни, такі як соціальна рівність, швидкозмінний технічний прогрес, економічне зростання, сталий розвиток і збереження довкілля, змушують людство адаптуватися для подальшого існування. Щоб вижити та процвітати в цьому конкурентному, швидкозмінному й технологічно-орієнтованому світі, необхідно оволодіти трансверсальними компетентностями, що стануть основними для будь-якої спеціальності.

Головним завданням освіти є адаптація до змін і забезпечення роботодавців спеціалістами, які зможуть успішно справитися з будь-якими труднощами сучасності (ЮНЕСКО, 2018). Потреба у виокремленні низки міждисциплінарних компетентностей, що забезпечують трансфер навчання та відповідають вимогам ХХІ століття, визначає актуальність дослідження.

Мета статті полягає у виявленні передумов для формування трансверсальних компетентностей у суспільстві.

1. Теоретичне обґрунтування проблеми

Питання формування трансверсальних навичок постає саме зараз у період зміни парадигми освіти. Сучасні науковці стверджують, що нині в освіті період постмодернізму. Проблемою освіти постмодернізму займаються багато зарубіжних і вітчизняних дослідників: Лінда Ніколсон, Дженет Міллер, Жан Ф. Ліотард, Деніел Белл, Валентина Фурсова, Олександр Петров, Тетяна Подольська, Леонід Ваховський, Оксана Мілова, Ірина Утюж, Юрій Белов та ін.

Освіті сталого розвитку присвячені дослідження Стефана Стерлінга, Степанека Локхарта й Алекса Форбса; наукові праці Аліни Костін і Данієли Магдалени Будіу ґрун-

туються на вивченні розвитку трансверсальних компетентностей згідно з вимогами сучасної економіки; період освіти постмодернізму розкривають праці Джона Міллена, Ніколаса Бурбулеса, Дейва Хіла, Глена Ріковські; освіта сталого розвитку на вітчизняному просторі є предметом досліджень Тамари Петкевич та Ольги Висоцької, а Людмила Горбунова досліджує філософський аспект формування трансверсальних компетентностей. Незважаючи на значну кількість науково-педагогічних зарубіжних досліджень, проблема формування трансверсальних компетентностей у сучасному суспільстві не знайшла належного висвітлення у вітчизняних працях.

2. Методологія та методи

Методологічна основа дослідження ґрунтується на комплексі теоретичних методів, а саме: аналіз, обґрунтування й узагальнення наукової літератури, порівняння теоретичного матеріалу, метод систематизації отриманих результатів.

3. Результати та дискусії

Стрімкий розвиток науки й техніки ХХІ століття став для науковців справжнім викликом з боку як науки, так й освіти. Необхідно було швидко знайти пояснення цьому процесу, що відображено у філософії постмодернізму. Філософія постмодернізму в освіті саме пояснює ці зміни та інновації, що відбуваються сьогодні.

Постмодерністська течія в освіті акцентує свою увагу на невідповідності освіти між об'єктивними процесами розвитку наукового пізнання та процесами диференціації знання у зв'язку з появою нових знань і технологій.

Навчитися співіснувати та працювати як один механізм задля успішного й процвітаючого майбутнього, використовуючи різні сфери життя, є головним завданням сучасного суспільства (ОЕСР, 2009).

Одним із елементів постмодерну є рівень, що зростає, усвідомлення радикального різноманіття й потенційної непеєднуваності різних культурних форм життя, що підтримують індивіди. Мається на увазі не збільшення кількості таких відмінностей, а власне підвищена чутливість до цих змін. У сучасному світі засоби масової інформації, мобільність і нові форми комунікації наблизили один до одного різноманітні форми культур. Природа багатьох глобальних, політичних та економічних взаємозалежностей полягає в тому, щоб отримати взаємозв'язок між конфліктними переконаннями та цінностями (Бурбулес, 2009).

Сучасний освітній процес базується на засадах суспільства сталого розвитку, головна мета якого – задовольнити потреби сучасності, не ставлячи під загрозу потреби майбутніх поколінь. Концепція освіти для сталого розвитку є принципово новим поглядом на освіту, що ґрунтується на співвідношенні соціально-економічного благополуччя з культурними та освітніми традиціями й позитивним ставленням до навколишнього середовища. Вихід за межі набутих професійних знань і навичок є провідним завданням освіти третього тисячоліття (ЮНЕСКО, 2018).

Як зазначають О. Старожко, В. Крижко та В. Жигир, освіті сталого розвитку притаманні зміни в становленні нового складу мислення особистості, за якого всі соціально-економічні й соціально-екологічні процеси розглядаються з урахуванням принципів суспільства сталого розвитку (Старожко, 2020: 194).

Ольга Висоцька наголошує, що сталий розвиток – це стратегія соціоприродного розвитку, який забезпечує виживання й безперервний прогрес суспільства та не руйнує навколишнє середовище. Науковець підкреслює, що нова стратегія передбачає з'єднання економічної, екологічної та соціальної сфер діяльності (Висоцька, 2011: 10).

Пріоритетний напрям сталого розвитку полягає в оптимізації процесів життєдіяльності людства як в природному забезпеченні середовища, так і в позитивному відношенні в суспільстві. Глобалізація та модернізація створюють різноманітний і взаємопов'язаний світ. Щоб пристосуватися та функціонувати в сучасному суспільстві, індивіду необхідно оволодіти новими технологіями й опрацювати значну кількість інформації. Також людей спіткають колективні виклики для суспільства загалом, такі як баланс між економічним зростанням та екологічною стійкістю, між багатством і соціальною рівністю. У таких контекстах

компетентності, якими має оволодіти суспільство, щоб досягти своєї мети, мають бути більш складними, ніж просто відточити певні вузькоспеціалізовані навички (ОЕСР, 2009).

Щоб сформувати підготовчу систему майбутніх фахівців, потрібно також виявити теоретико-методичні підходи, що є актуальними сьогодні. Відповідно до висвітлених аспектів розвитку суспільства, можна виділити синергетичний підхід, системний, діяльнісний і компетентнісний.

Діяльнісний підхід в освіті характеризується цілісним поглядом на студента як на особистість. За такого підходу викладач має навчити майбутнього фахівця розвивати в собі навички самоорганізації, самостійного вирішення проблем професійного й особистого характеру. Людина отримує знання, які вона використовує для вирішення складних завдань. (Міклашевич, 2017). Отже, результатом діяльнісного підходу є розвиток у фахівців універсальних, трансверсальних компетентностей.

Системний підхід у педагогіці спрямовано на розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення в них різноманітних типів зв'язків і зведення їх у єдину теоретичну картину. А кожен зі складників системи (її підсистем) можна розглядати, у свою чергу, як самостійну систему. Педагогічна система розглядається як будь-яке об'єднання людей, де їхня діяльність (пізнавальна, навчальна, трудова, етична, суспільно-політична, художньо-естетична, природоохоронна, ігрова, вільного спілкування тощо) є джерелом педагогічних цілей і засобом їх досягнення одночасно (Хренова, 2018: 211). Так, трансверсальні компетентності можна розглядати як систему, складниками якої є вмотивованість до прояву компетентностей, оволодіння змістом компетентності, уміння їх проявляти в різних життєвих ситуаціях тощо.

На засадах системи базується також і синергетичний загальнонауковий підхід. Синергетика вивчає закономірності виникнення, формування й розвитку систем, для яких є характерним відкритість, самоорганізація та нелінійність (Вірченко, 2009: 34).

За допомогою синергетичного підходу можна обґрунтувати динамічні зміни, що відбуваються зараз.

Сучасна економіка орієнтована на кадри, які набагато перевищують за рівнем освіти більшість випускників як середньої, так і вищої школи. Більш значущими й ефективними для успішної професійної діяльності є не розрізнені знання, а узагальнені вміння, які виявляються в здатності вирі-

шувати життєві та професійні проблеми, здібності до іншомовного спілкування, підготовка у сфері інформаційних технологій (Гулай, 2009: 3)

Вирішенням цього протиріччя є застосування компетентнісного підходу, тобто спрямованості педагогічного процесу на формування й розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості (Курлянд, 2007).

У сучасних соціокультурних умовах виникає необхідність розширювати предметно-орієнтовані й загальні уміння та навички спеціалістів, використовуючи трансверсальні компетентності. Такі компетентності є універсальними й істотними; вони базуються на принципах генералізації знання та навичок, можливостей і відносин, на повазі до прав людини людської гідності, застосування дивергентного бачення на проблеми й ведення успішного міжкультурного діалогу. Формування таких трансверсальних компетенцій розвиватиме в спеціалістів навички, необхідні для існування в демократичному суспільстві (Сторожко, 2020: 193).

Необхідність імплементації трансверсальних компетентностей в освітній процес визначається тим, що вони відповідають швидкому темпу зростання соціально-економічних змін у суспільстві, які можна спостерігати глобально. Особливо це стосується трансформативного та всепоглинаючого впливу цифрових технологій у поєднанні з процесами глобалізації.

Трансверсальні компетентності визначаються як навички, які можна перенести з одного виробничого середовища в інше. Вони артикулюються відповідно до широкої основи навичок, що відповідають вимогам новітніх технологічних досягнень, мають трансдисциплінарний характер наукового знання й можуть бути застосованими через інтеркультурну комунікацію (Горбунова, 2016: 111).

Розвиток міждисциплінарних, трансферабельних компетентностей у молодих спеціалістів є однією зі стратегічних довгострокових цілей інтеграції сучасного освітнього процесу. Термін «трансферабельність» використовується для визначення вмінь і навичок, які можна застосувати в різних соціальних контекстах. Зараз відбувається перехід від предметно-орієнтованої освіти на навчальні програми, за яких результативність навчання взаємопов'язана з компетентностями, міжпредметною діяльністю та змішаним навчанням (ОЕСР, 2009).

Освіта сьогодення розвиває компетентності, що допускають і дають людям змогу відобразити свої дії через сучасний і майбутній соціальний, культурний, еко-

номічний і природний вплив як із вузької, так і глобальної перспективи. Вона вимагає від суспільства дій, що відповідатимуть складним ситуаціям відповідно до потреб сталого розвитку: опрацьовувати нові ідеї та підходи, брати участь у соціально-політичних процесах за умови прогресивного переходу суспільства до сталого розвитку (ЮНЕСКО, 2018: 39).

Трансверсальні вміння й навички в термінах європейського освітнього простору розуміються як такі, які відповідають вимогам нових спеціальностей і професій, які зараз тільки з'являються на працевлаштуванні рівні. Такі вміння й навички можна здобути не лише в процесі професійної діяльності, а під час відпочинку, навчання або тренування. Тобто це ті вміння й навички, які здобуті в одному контексті або для вирішення одного завдання чи проблеми, можуть бути застосовані в іншому контексті (Соболь, 2016).

Щоб навчитися застосовувати трансверсальні компетентності в сучасному суспільстві, необхідно розуміти їх характерні риси. Відповідно до дослідження Саймона Вайтмора (Вайтмор, 2018: 9), трансверсальним компетентностям притаманні такі особливості:

- міждисциплінарна й територіальна трансферабельність;
- можуть бути набуті як у професійному, так й в особистому середовищі;
- пов'язані із соціальними й інтерперсональними відносинами;
- крос-культурні та крос-функціональні у вивченні, але можуть поєднуватися зі змішаним навчанням;
- комунікація як ключовий елемент трансверсальних компетентностей;
- трансверсальні компетентності є основними інструментами в будь-якому контексті значних і швидкоплинних змін у суспільстві;
- трансверсальні компетентності можна розвивати навіть у дорослих людей, вони спрямовані на принцип освіти протягом усього життя;
- вивчаються, базуючись на досвіді через високо інтерактивний освітній процес (Вайтмор, 2018: 9).

Серед особливостей формування трансверсальних компетентностей необхідно відмітити те, що вони беззаперечно пов'язані з освітою протягом усього життя й соціально-економічними змінами суспільства. Також через свою трансферабельність їх можна застосовувати в різних контекстах.

Життя в період динамічного та конкурентоспроможного розвитку суспільства змушує людину постійно розвиватися й покращувати свої вміння. У іншому випадку відсутність розвитку призводить до екс-

ключі, яка може виражатися як у виборі більш універсального фахівця, так і взагалі використанні штучного інтелекту. Ефективні трансверсальні компетентності, інтегровані в освіту протягом усього життя, призведуть до успішного співіснування та співпраці на соціальному й економічному рівнях (Вайтмор, 2018: 43).

Трансверсальні якості є базисом для цінностей, пов'язаних із більш інклюзивним суспільством, зменшенням проявів расизму та дискримінації, розв'язанням проблем імміграції та демографічних змін не тільки в економічному контексті, а й у соціальному та етичному сенсі. Також їх інтеграція та адаптація є запорукою успіху добре функціонуючого суспільства (ЮНЕСКО, 2018).

Отже, фахівець, який володіє трансверсальними компетентностями, – це спеціаліст інноваційного типу, який може легко пристосуватися до будь-якого робочого середовища й адаптуватися до змін суспільства. Відповідно, аналіз вищезазначених особливостей трансверсальних компетентностей відповідає вимогам формування сучасного освітнього процесу.

Трансверсальні компетентності зараз є необхідними як у робочому середовищі, так і в особистому житті. Проте їх важливість істотно збільшується через значний розвиток суспільства, який зараз можна спостерігати по всьому світу. Особливо це стосується трансформативного та всепоглинаючого впливу цифрових технологій та Інтернету в поєднанні з іншими ефектами глобалізації.

Традиційна освіта, фокусуючись більше на когнітивних і технічних знаннях, не справляється з багатогранними трансформаціями інформаційних технологій, комунікації та глобального взаємозв'язку, тому необхідно імплементувати в освіту трансверсальні компетентності, щоб відповідати на процеси модернізації та глобалізації.

Висновки

Отже, передумовами формування трансверсальних компетентностей у суспільстві базуються на принципах постмодерністської течії в освіті й постулатах суспільства сталого розвитку. Серед основних передумов – постмодерністська освіта, навчання протягом усього життя, вимоги суспільства сталого розвитку та соціально-економічні зміни XXI століття, що формують нову парадигму навчання.

Перспектива дослідження полягає в подальшому використанні теоретичних знань для проведення емпіричного дослідження, пов'язаного зі створенням моделі формування трансверсальних компетентностей у майбутніх менеджерів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вірченко В. Синергетичний підхід в економічних дослідженнях. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2009. Вип. 110. С. 34–36.
2. Висоцька О.Є. Освіта для сталого розвитку : науково-методичний посібник. Дніпропетровськ : Роял Принт, 2011. 200 с.
3. Горбунова Л. Ключові компетенції у транснаціональному освітньому просторі: визначення та імплементація. *Філософія освіти*. 2016. Вип. 2 (19). С. 97–117.
4. Гулай О.І. Компетентнісний підхід як основа нової парадигми освіти. *Вісник Національної академії державної прикордонної служби України. Серія «Педагогічні науки»*. 2009. Вип. 2. С. 41–51.
5. Курлянд З.Н., Хмельюк Р.І., Семенова А.В. Педагогіка вищої школи : навчальний посібник / за ред. З.Н. Курлянд. Київ : Знання, 2007. 495 с.
6. Соболев Н. Трансверсальні уміння й навички в структурі професійної компетентності перекладача. *Вісник Національної академії державної прикордонної служби України. Серія «Педагогіка»*. 2016. Вип. 4. С. 1–9.
7. Хренова В.В. Сучасні теоретико-методологічні підходи до фахової підготовки майбутніх учителів технології. *Педагогічний альманах*. 2018. Вип. 37. С. 210–216.
8. Burbules Nicholas C. Postmodernism and Education. *The Oxford Handbook of Philosophy and Education*. Oxford University Press, 2009.
9. Cedefop (2008). European Training Thesaurus. URL: http://www.cedefop.europa.eu/EN/Files/3049_en.pdf (дата звернення: 14.12.2020).
10. OECD. Creating Effective Teaching and learning environments first results from TALIS. Paris : OECD, 2009. 310 p.
11. Starokozhko O., Kryzhko V., Zhygyr V. The transversal character of polyparadigmatic educational space. *Naukovyi Visnyk Natsionalnoho Hirnychoho Universytetu*. 2020. Issue 3. P. 191–197.
12. UNESCO. Issues and trends in education for sustainable development. Paris : UNESCO Publishing, 2018. 271 p.
13. Whittermore Simon. Transversal Competencies for Future Proofing the Workforce. White paper : Skilla, 2018. 48 p.

REFERENCES

1. Virchenko V. Synerhetychnyy pidkhyd v ekonomichnykh doslidzhennyakh. [Synergetic approach in economic research] *VISNYK Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka – Bulletin of the Taras Shevchenko national university of Kyiv*. Issue 110 (19), 34–36 [in Ukrainian].
2. Vysotska O. (2011). *Osvita dlia stalogo rozvytku: naukovo metodychnyi posibnik* [Education for sustainable development: manual] Dnipropetrovsk: Roial Print, 2011. 200 p. [in Ukrainian].
3. Gorbunova L. Klyuchovi kompetentsiyi u transnatsionalnomu osvithnomu prostori: vyznachennya ta implementatsiya [Key Competencies in Transnational Educational Space: the Definition and Implementation] *Philosophia osvity – Philosophy of Education*. Issue 2 (19). 97–117 [in Ukrainian].

4. Hulay O.I. Kompetentnisnyu pidkhd yak osnova novoyi paradyhmy osvity. [Competency approach as the basis of educational paradigm] *Visnyk Natsionalnoyi akademiyi derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrayiny. Seriya: Pedahohichni nauky – Bulletin of the National Academy of State Border Guard Service of Ukraine. Series: Pedagogical science.* Issue 2 (2009). 41–51 [in Ukrainian].

5. Kurlyand Z.N., Khmelyuk R.I., Semenova A.V. Pedahohika vyshchoyi shkoly [Pedagogy of higher education]. Manual. editor Kurlyand Z.N Kyiv. Znannia, 2007. 495 p. [in Ukrainian].

6. Sobol N. (2016). Transversalni uminnya y navychky v strukturі profesiynoyi kompetentnosti perekladacha [Transversal skills and abilities in the structure of profes-

sional competence of the translator] *Visnyk Natsionalnoyi akademiyi derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrayiny. Seriya: Pedagogika – Bulletin of the National Academy of State Border Guard Service of Ukraine. Series: Pedagogy.* Issue 4. 1–9 [in Ukrainian].

7. Khrenova V.V. Suchasni teoretyko-metodolohichni pidkhody do fakhovoyi pidhotovky maybutnikh uchyteliv tekhnolohiyi. [Modern theoretical and methodological approaches to the professional training of future technology teachers] *Pedahohichnyy almanakh – Pedagogical almanac.* Issue 37(18). 210–216 [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 16.12.2020.
The article was received 16 December 2020.*